

แนวทางการวิเคราะห์คำอิตีโพนในภาษาลาวถิ่น¹

ชนานันท์ ตรงดี²

บทคัดย่อ

สิ่งที่เป็นลักษณะเด่นประการหนึ่งของคำอิตีโพนคือการใช้เสียงสื่อความ นั่นคือเสียงในคำเหล่านี้ สามารถสื่อความหมายบางประการได้ ถึงแม้จะมี ผู้ศึกษาคำอิตีโพนในภาษาลาวมาบ้างแล้ว แต่ก็ยังเป็นเพียงบางถิ่นเท่านั้น ยังมีภาษาลาวถิ่นอีกจำนวนมากที่ยังไม่มีผู้ศึกษาเลย หากมีการศึกษาขึ้นอีกในหลายๆ ถิ่นแล้วก็จะสามารถทราบลักษณะร่วมของคำอิตีโพนในภาษากลุ่มลาวได้ บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอแนวทางในการศึกษาคำอิตีโพนในภาษาลาวถิ่น โดยใช้ข้อมูลภาษาลาวเวียงจันทน์มาเป็นตัวอย่าง เนื้อหาของบทความเริ่มตั้งแต่การให้นิยามคำอิตีโพนว่าเป็นคำที่มีลักษณะพิเศษและใช้พรรณนา จินตภาพจากการรับรู้ทางประสาทสัมผัส มีการให้เกณฑ์การระบุคำอิตีโพนว่าจะต้องเป็นคำวิเศษณ์แบบพรรณนาไม่ใช่แบบบรรยาย มีการเสนอว่าควรแยกประเภทคำอิตีโพนเป็น 5 ประเภทตามประเภทของประสาทสัมผัส คำอิตีโพนในภาษาลาวเวียงจันทน์เป็นคำที่มี 1-4 พยางค์โดยมีลักษณะพิเศษคือ การสัมผัสสระหรือการสัมผัสพยัญชนะ ประเด็นที่สำคัญที่สุดในบทความนี้คือ การแสดงให้เห็นว่าคำอิตีโพนในภาษาลาวใช้เสียงสื่อความ ทั้งเสียงพยัญชนะ สระ วรรณยุกต์ การกล่าวซ้ำ และการซ้ำคำ โดยชี้ให้เห็นความเป็นประติมาของการใช้เสียงสื่อความด้วย นอกจากนี้ยังเสนอประเด็นใหม่คือการทดลองเพื่อเข้าถึงความคิดในการเชื่อมโยงเสียงกับความหมายของเจ้าของภาษาในคำอิตีโพนด้วย ประเด็นต่างๆ ที่นำเสนอเป็นแนวทางนี้สามารถนำไปศึกษาในภาษาลาวถิ่นอื่นๆ ซึ่งยังไม่มีผู้ใดศึกษาได้

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่องไวยากรณ์ภาษาลาวโดยได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ประจำปีงบประมาณ 2556

² อาจารย์ประจำ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คำสำคัญ : คำอีดีโอโฟน, ภาษาลาว, ภาษาลาวถิ่น, การใช้เสียงสื่อความ, ความ
เป็นประติมา

Abstract

Sound symbolism is one of the salient characteristics found in an ideophone. Its sounds can convey some senses of meaning. Even though there are some studies on the ideophones in Lao dialects but it can be regarded that those are not sufficient. There are many Lao dialects which have not been studied. If there are more studies in other Lao dialects, the common characteristics of Lao ideophones could be found. The purpose of this paper is to propose some guidelines in studying the ideophones in Lao dialects. An analysis of the ideophones in Vientiane Lao is shown as an example. The contents of this paper proceed from the definition of ideophones as the marked words that depict sensory imagery. The criteria of selecting an ideophone are given that they must be depictive adverbs, not to be descriptive ones. It is found that Vientiane Lao ideophones are formed with 1-4 syllables, marked by rhyming and alliteration. The sound symbolic system shows that its consonant, vowel, tone, repetition and reduplication can convey its meaning. The iconicity of sound symbolism in Vientiane Lao ideophones is also pointed out. Apart from the topics mentioned above, an experiment on ideophones to access the cognition of native speakers concerning the linkage between sound and meaning is suggested either. These proposed guidelines can be used in studying other Lao dialects.

Keywords : Ideophone, Lao Language, Lao Dialect, Sound Symbolism, Iconicity

1. บทนำ

คำว่า อีดีโอโฟน อาจจะไม่คุ้นหูสำหรับคนไทยเท่าใดนัก เพราะเป็นคำที่นักภาษาศาสตร์ตะวันตกที่ศึกษาภาษาในแอฟริกาเป็นผู้ใช้ก่อนใครอื่น กล่าวกันว่า ผู้ที่ใช้คำนี้เป็นคนแรก คือ โดค (Doke, 1935:118) เขาได้นิยามคำประเภทนี้ไว้ว่า คำอีดีโอโฟน คือ คำที่ใช้แสดงความคิดด้วยเสียงแบบหนึ่ง มักเป็นคำๆ หนึ่งที่มีลักษณะแบบคำเลียนเสียง ซึ่งใช้บรรยาย ภาควแสดง คุณลักษณะหรือวิเศษณ์ ที่เกี่ยวกับ ท่าทาง สี เสียง กลิ่น การกระทำ สภาพ หรือความเข้ม (A vivid representation of an idea in sound. A word, often onomatopoeic, which describes a predicate, qualificative or adverb in respect to manner, colour, sound, smell, action, state or intensity)

ภายหลังมีผู้นิยามคำอีดีโอโฟนไว้อย่างกว้างๆ และง่าย ๆ ได้แก่ นิยามของดิงเกอแมนเซ (Dingemanse, 2011:25) เขานิยามว่า คำอีดีโอโฟนคือคำที่มีลักษณะพิเศษซึ่งพรรณนาจินตภาพทางประสาทสัมผัส (Ideophones are marked words that depict sensory imagery)

เพื่อให้ผู้อ่านได้ทราบถึงลักษณะของคำอีดีโอโฟนได้เร็วขึ้น จะขอยกตัวอย่างคำในภาษาไทยมาพอสังเขป คำที่ใช้ขยายกริยาในภาษาไทยเราจะเรียกรวมๆ กันว่า คำวิเศษณ์ ดังในประโยคต่อไปนี้

(1) เต่า คลาน *ช้าๆ*

(2) เต่า คลาน *ตัวมเตี้ยม*

ทั้งคำว่า *ช้าๆ* และ *ตัวมเตี้ยม* ต่างก็เป็นคำวิเศษณ์ที่ใช้ขยายกริยา และความหมายคล้ายกัน แต่ *ช้าๆ* จะเป็นคำวิเศษณ์ธรรมดา ส่วนคำว่า *ตัวมเตี้ยม* จะเป็นคำวิเศษณ์ประเภทอีดีโอโฟน ตามนิยามข้างต้น เพราะเป็นคำที่ใช้พรรณนาให้เห็นอากัปกริยาของเต่าได้

คำวิเศษณ์ประเภทคำอีดีโอโฟนที่ใช้พรรณนาสีก็มีด้วย เช่น ในประโยคที่ (4)

(3) เสื้อของเขาสีแดง เหลือเกิน

(4) เสื้อของเขาสีแดง *แปด*

คำวิเศษณ์ประเภทคำอีดีโอโฟนที่ใช้พรรณนากลิ่นก็มี เช่น ในประโยคที่ (6)

(5) กลิ่นของมันเหม็น *สุดๆ* เลย

(6) กลิ่นของมันเหม็น *ฉิ่ง* เลย

คำวิเศษณ์ประเภทคำเลียนเสียงนับเป็นคำอิตีโอโฟนทั้งหมด เพราะใช้พรรณนาเสียงที่ได้ยินคล้ายจริงได้ คำประเภทนี้มีเป็นจำนวนมากในภาษาไทย เช่นคำว่า *ปรืด* ในประโยคที่ (7)

(7) ตำรวจเป่านกหวีดดัง *ปรืด*

มีผู้ศึกษาและวิเคราะห์คำอิตีโอโฟนในภาษาแถบตะวันออกเฉียงใต้ และสมัยก่อนมักจะใช้คำเรียกที่แตกต่างไป เช่น ดิฟฟลือธ (Diffloth, 1976) ที่เรียกคำประเภทนี้ในภาษาเซไม (Semai) ว่า Expressives คิตะ (Kita, 1997) เรียกคำประเภทนี้ในภาษาญี่ปุ่นว่า Mimetics

หลังทศวรรษ 2000 ผู้ที่ศึกษาเรื่องนี้ใช้คำว่า ideophone เป็นส่วนใหญ่ เช่น วัตสัน (Watson, 2001) โบโดโม (Bodomo, 2006) ดิงเกอแมนเซ (Dinegemanse, 2011) และมีหนังสือชื่อ Ideophones (Erhard Voeltz & Kilian-Hatz, 2001) ที่รวมบทความที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ยังมีเว็บไซต์ชื่อ www.ideophones.org ด้วย

2. วัตถุประสงค์

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อเสนอประเด็นที่จะนำไปใช้เป็นแนวทางในการศึกษาคำอิตีโอโฟนที่ปรากฏในภาษาลาวถิ่นต่างๆ ประเด็นเหล่านี้เป็นผลจากการที่ผู้เขียนได้ศึกษาคำอิตีโอโฟนในภาษาไทยถิ่นอีสานและภาษาลาวเวียงจันทน์มาบ้างแล้ว และมีความคิดว่าควรจะได้มีการศึกษาคำประเภทนี้ในภาษาลาวถิ่นต่างๆ ซึ่งยังไม่มีผู้ศึกษาหรืออาจจะนำไปใช้ศึกษากลุ่มภาษาลาวอื่นๆ เช่น ภาษาย้อ ภาษาโย้ยและภาษากะเลิง หรือภาษาไทยกลุ่มภาษาผู้ไท ภาษาพวนและภาษาญ้อ เป็นต้น

ประเด็นที่จะนำเสนอ ได้แก่ การระบุคำอิตีโอโฟน การจัดประเภท ลักษณะรูปคำ การวิเคราะห์การใช้เสียงสื่อความ (sound symbolism) ความเป็นประติมา (iconicity) และประเด็นสุดท้ายซึ่งเป็นเรื่องที่แทบจะไม่มีผู้ใดกล่าวถึงเลยในการศึกษาคำอิตีโอโฟนในภูมิภาคนี้ คือ การใช้เสียงสื่อความที่เกี่ยวข้องกับระบบปริชาน (cognition) ของเจ้าของภาษา

3. ข้อมูลที่นำมาศึกษา

ข้อมูลที่จะนำมาศึกษาเพื่อเป็นตัวอย่างและแนวทางในบทความนี้เป็นข้อมูลคำอิตีโอฟินในภาษาลาวเวียงจันทน์ โดยในขั้นต้นได้เก็บจากวจนุกรมภาษาลาว 3 เล่ม ได้แก่ มหาสิลา วีระวงส์ (2549) ทองคำ อ่อนมะนิสอน (2008) และสีเวียงแขก กอนนิวง (2010) รวบรวมได้ 652 รายการ (entry) จากนั้น จึงนำคำไปสอบถามความหมายโดยละเอียดจากเจ้าของภาษาอีกครั้ง ว่า คำๆ นั้น พรรณนาให้เห็นภาพอย่างไร หรือได้ยินเสียงในลักษณะใด เป็นต้น ส่วนผู้ที่ต้องการจะศึกษาคำประเภทนี้ในภาษาลาวถิ่นอื่นๆ ที่ยังไม่มีผู้รวบรวมคำเหล่านี้ไว้ก็สามารถเก็บข้อมูลได้ โดยนำคำกริยาที่เกี่ยวข้องกับประสาทสัมผัสทั้งห้าไปถามเจ้าของภาษา เช่น ถามว่า เหม็น มีแบบใดบ้าง หรือ มีวังด้วยอาการอย่างไรบ้าง เป็นต้น

นำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาลงในตาราง โดยใช้โปรแกรมไมโครซอฟท์ เอกเซล แบ่งเป็นช่อง ช่องแต่ละช่องลงข้อมูลดังนี้ (พ.=พยัญชนะ ส.=สระ ว.=วรรณยุกต์ ป.=ประเภท)

คำ	พ.1	ส.1	พ.2	ว.1	พ.3	ส.2	พ.4	ว.2	ป.	ความหมาย
ค้ำย้าง	ค	อา	ง	สต	ย	อา	ง	สต	อา	
เอาะเงาะ	อ	เอาะ		ก	ญ	เอาะ		ก		

สาเหตุที่ลงข้อมูลในตารางเช่นนี้ก็เพื่อความสะดวกในการจัดเรียงหรือจัดกลุ่มข้อมูล เช่น ถ้าต้องการให้คำที่มีเสียงสระ อา มาเรียงอยู่รวมกันก็สามารถสั่งให้โปรแกรมเรียงข้อมูลให้ได้อย่างรวดเร็ว สามารถนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นต่างๆ ที่จะได้กล่าวโดยลำดับต่อไป

4. ประเด็นที่ควรทำการศึกษา

ประเด็นที่ควรทำการศึกษาที่จะกล่าวถึงนี้เป็นประเด็นที่ผู้เขียนได้ศึกษา มาบ้างแล้ว รวมทั้งประเด็นที่ผู้อื่นได้ศึกษาไว้แต่ยังไม่ชัดเจน และมีประเด็นใหม่ที่จะนำเสนอในบทความนี้ ประเด็นต่างเหล่านี้ ได้แก่ การระบุคำใดในภาษาลาวเป็นคำอิตีโอฟิน การแบ่งประเภท ลักษณะรูปคำ การใช้เสียงสื่อความ ความเป็นประติมา และการทดลองเกี่ยวกับคำอิตีโอฟิน

4.1 การระบุว่าคำใดเป็นคำอิตีโพน

การระบุว่าคำใดในภาษาลาวเป็นคำอิตีโพนสามารถใช้เกณฑ์ต่างๆ ได้ โดยเกณฑ์แรกจะต้องพิสูจน์ว่าคำนั้นเป็นคำวิเศษณ์หรือไม่ โดยใช้เกณฑ์ของ อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2553 : 55) ที่กล่าวว่า คำวิเศษณ์เป็นคำที่มีลักษณะสำคัญดังนี้

- 1) ปรากฏหน้าหรือหลังคำกริยา
- 2) ไม่ปรากฏกับคำว่า ไม่
- 3) ไม่ปรากฏกับตัวกำหนด นี้

โดยได้ยกตัวอย่างคำว่า จะ ไม่ คง ก็ เพิ่ง ซึ่งปรากฏหน้าคำกริยา และ คำว่า กัน ทันทึ เหลือเกิน แปล้ จิ้ว ซิกๆ เอง แล้ว ไป ซึ่งปรากฏหลังคำกริยา ตัวอย่างคำวิเศษณ์หลังกริยาที่อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ ยกมานี้ มีคำอิตีโพนอยู่ 3 คำ ได้แก่ แปล้ จิ้ว ซิกๆ คำเหล่านี้ปรากฏกับคำว่า ไม่ ไม่ได้ เช่น (เครื่องหมาย * แสดงว่าผิดไวยากรณ์)

- (8) * ฉันท่อมไม่ แปล้
- (9) * ผิวเขาขาวไม่ จิ้ว
- (10)* เธอร้องไห้ไม่ ซิกๆ

ด้วยเหตุที่คำว่า แปล้ จิ้ว ซิกๆ ปรากฏหลังคำกริยาและขยายคำกริยา แต่ปรากฏกับคำว่า ไม่ ไม่ได้ จึงสรุปได้ว่า คำเหล่านี้เป็นคำวิเศษณ์ ในกรณีของภาษาลาวก็สามารถใช้เกณฑ์เดียวกัน เช่น

- (11) * ซ้อยอิมบ่ แอ้แล้ว
- (12) * ผิวลาวขาวบ่ จุ้นพุ้น
- (13) * เพิ่นฮ้องไห้บ่ หุ้ยหุ้ย

มีข้อสังเกตประการหนึ่งคือ อาจมีคำกริยาในภาษาลาวที่มีลักษณะคล้ายคำอิตีโพน เช่น คำว่า *ซวดลวด* ‘ชอบลลลลลล’ คำนี้สามารถปรากฏหลังคำว่า บ่ ได้ เช่น

- (14) เด็กน้อยซุ่มนี้ บ่ *ซวดลวด* ดอก

เมื่อปรากฏหลังคำว่า บ่ ได้ แสดงว่า คำว่า *ซวดลวด* เป็นคำกริยา อกรรม ไม่ใช่คำวิเศษณ์ประเภทคำอิตีโพนแต่อย่างใด

เกณฑ์ต่อไปที่จะนำมาระบุคำอิตีโอโฟน ได้แก่ การพิจารณาความหมายของคำนั้นว่า เป็นคำวิเศษณ์ที่บรรยายหรือพรรณนากริยาของประโยค ดังที่ได้กล่าวไปบ้างแล้วในบทนำว่า คำวิเศษณ์ธรรมดาจะใช้บรรยายกริยาของประโยค แต่คำวิเศษณ์ประเภทคำอิตีโอโฟนจะใช้พรรณนาจินตภาพ เช่น

(15) ถ่านไฟ แดง *จ้าว*

(16) ถ่านไฟ แดง *จิ้งคั้ง*

คำว่า *จิ้งคั้ง* ในประโยค (16) เป็นคำอิตีโอโฟน เพราะสามารถพรรณนาภาพของถ่านไฟที่กำลังลุกโชนอยู่ได้ ส่วนคำว่า *จ้าว* ใน (15) ไม่ได้พรรณนาจินตภาพแต่อย่างใด เพียงแต่เน้นความแรง (intensification) เท่านั้น

เกณฑ์อีกประการหนึ่งคือ รูปของคำอิตีโอโฟนมักจะมีลักษณะพิเศษบางประการที่ต่างไปจากคำวิเศษณ์โดยทั่วไป กล่าวคือคำอิตีโอโฟนในภาษาลาวมักจะเป็นคำสองพยางค์เป็นส่วนใหญ่และมีลักษณะสัมผัสสระ (rhyme) หรือมีสัมผัสพยัญชนะต้น (alliteration) ของพยางค์หน้ากับพยางค์หลังของคำ เช่น

(17) มั่นยืน *ค้ำยั้ง* อยู่

(18) มั่นยืน *ก่างกะ* อยู่

ลักษณะของรูปคำอิตีโอโฟนจะได้กล่าวเพิ่มเติมในข้อต่อไป

4.2 ลักษณะรูปคำของคำอิตีโอโฟน

รูปคำของคำอิตีโอโฟนมีตั้งแต่คำ 1 พยางค์ 2 พยางค์ 4 พยางค์ และไม่จำกัดจำนวนพยางค์ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

คำอิตีโอโฟนที่มี 1 พยางค์ เช่น

(19) แอวหลัน *กวัด* ‘เอวมีเสียงลั่นปุด’

(20) ตกใจ *หวาม* ‘ตกใจวาบ’

(21) หยุด *จะ* ‘หยุดก็๊ก’

คำอิตีโอโฟนที่มี 2 พยางค์ จำนวนมากพบว่าเป็นคำที่มีสัมผัสสระ หรือสัมผัสพยัญชนะกับสระ เช่น

(22) นอนหมูป *จูบพูป* ‘นอนคว่ำหน้า’

(23) เด็กน้อยยืน *แจ่งแจะ* ‘เด็กน้อยยืนถ่างขา’

มีจำนวนน้อยที่ใช้สระหลังกับสระหน้าที่มีระดับลิ้นเดียวกันในพยางค์แรกกับพยางค์ที่สองตามลำดับ เช่น

(24) ปายเชือกห้อย *โด่งเล่ง* ‘ปลายเชือกห้อยโด่งเตง’

- (25) ปายเชือกห้อย *ต้องแล่ง* ‘ปลายเชือกห้อยต้องแต่ง’
 (26) หมากม่วงห้อย *ไต้นไต้น* ‘มะม่วงห้อยโตงเตง’
 คำอิตีโอโฟนที่มี 2 พยางค์ อาจเกิดจากการกล่าวซ้ำ (repetition) ก็ได้ เช่น
- (27) จัวน้อยเคาะละคัง *แก่งๆ* ‘เณรน้อยเคาะระฆังแก่งๆ’
 (28) น้ำบกลอง *ญวบๆ* ‘น้ำตดลงยวบๆ’
 คำอิตีโอโฟนที่มี 4 พยางค์ โดยมากเกิดจากการซ้ำคำ (reduplication) โดยเปลี่ยนสระหลังมาเป็นสระหน้าที่มีระดับลิ้นเดียวกัน หรือบางคำอาจเติม กะ-ข้างหน้า เช่น
- (29) คนนอนหมูป *จูปหูป จีบพีบ* ‘คนนอนคว่ำหน้ากันหลายลักษณะ’
 (30) เห็นคนนั่ง *โตดโปด เตดเปด* ‘เห็นคนนั่งกันหลายลักษณะ’
 (31) เสื่อขาด *จ่องป่อง แจ่งแป่ง* ‘เสื่อขาดเป็นรูหลายรูหลายขนาด’
 (31) เว้าหัว *กะเงาะ กะจอก* ‘ทั้งพูดทั้งหัวเราะ’
 คำอิตีโอโฟนที่ไม่จำกัดจำนวนพยางค์ ได้แก่ คำที่สามารถกล่าวซ้ำกี่ครั้งก็ได้ เช่น
- (32) จัวน้อยเคาะละคัง *แก่งๆๆๆ* ‘เณรน้อยเคาะระฆังแก่งๆๆๆ’
 (33) น้ำบกลอง *ญวบๆๆๆ* ‘น้ำตดลงยวบๆๆๆ’

4.3 การจัดประเภทของคำอิตีโอโฟน

คำอิตีโอโฟนในภาษาลาวสามารถจัดประเภทได้ 5 อย่าง ตามประเภทของประสาทสัมผัส กล่าวคือ ถ้าคำนั้นใช้พรรณนาจินตภาพที่เกิดจากการรับรู้ทางหู ก็จะถูกจัดเป็นประเภทหนึ่ง ถ้าคำนั้นใช้พรรณนาจินตภาพที่เกิดจากการรับรู้ทางสายตาก็จะถูกจัดเป็นอีกประเภทหนึ่ง เป็นต้น

อันที่จริงมีผู้ศึกษาคำอิตีโอโฟนในภาษาลาวและได้แบ่งประเภทไว้แล้ว ได้แก่ งานของ ธนานันท์ ตรงดี (Trongdee, 1996) ส่วนงานของคริสฟีลด์ (Crisfield, 1978) และเวย์แลนด์ (Wayland, 1996) ไม่ได้แบ่งอย่างชัดเจนเหมือนงานแรก

4) Conventional sound symbolism เป็นการใช้อย่างเสียงสื่อความด้วยเสียงบางเสียงหรือเสียงควบ เช่นเสียง gl ในคำว่า glitter ‘แวววับ’ glisten ‘ระยิบระยับ’ glow ‘แสงเรือง’ glimmer ‘แสงสลัว’ เป็นต้น คำเหล่านี้มีความหมายเกี่ยวกับแสง ดังนั้น gl มีสถานะคล้ายกับว่าเป็นหนึ่งหน่วยคำที่มีความหมาย ดังนั้นจึงมีผู้เรียกว่า phonesthemes

การใช้เสียงสื่อความของคำอิตีโอโฟนในภาษาลาวสมควรที่จะถูกจัดอยู่ในประเภทที่ 2 และ 3 ตามการแบ่งข้างต้น ผู้ที่ศึกษาการใช้เสียงสื่อความของคำอิตีโอโฟนในภาษาลาวคนแรกๆ ได้แก่ คริสฟีลด์ (Crisfield, 1978:53-56) เขาได้ให้ตัวอย่างกระบวนการใช้เสียงสื่อความไว้โดยสังเขปได้ ดังนี้

1. การใช้ความสั้นยาวของเสียงสระจะสื่อความต่างกัน เสียงสระสั้นกับสระยาวจะแสดงความตรงกันข้ามกันระหว่าง สูงกับต่ำ เร็วกับช้า เล็กกับใหญ่ เป็นต้น เช่นในคำว่า

(44) บาด ตี๋ แมะแญะ	‘แผล เปิด เล็กๆ’
(45) บาด ตี๋ แม่แญ่	‘แผล เปิด กว้าง’
(46) ไฟ ฮุ่ง แม็บแม็บ	‘ไฟสว่างแว็บๆ’
(47) ไฟ ฮุ่ง แมบแมบ	‘ไฟสว่างวาบๆ’

2. การใช้เสียงสระต่างกันจะแสดงความต่างกัน กล่าวคือสระหน้า (อี เอ แอ) จะสื่อความว่าสิ่งนั้นมีลักษณะแบน สระหลังปากไม่ห่อ (อู โอ ออ) จะสื่อความว่าสิ่งนั้นมีลักษณะกว้าง และสระหลังปากห่อ (อู โอ ออ) จะสื่อขนาดหรือลักษณะกลม สระหน้าที่ต่างกัน จะสื่อขนาดหรือลักษณะที่ต่างกัน และสระหลังก็ จะสื่อขนาดหรือลักษณะต่างกันด้วย เช่น

(48) ญาว คีตลิต	‘ยาวและผอม’
(49) ญาว เคดเลด	‘ยาวแบนและหนา’
(50) ญาว แคดแลด	‘ยาวแบนและบาง’
(51) ญาว คาดลาด	‘ยาวกว้างและเปิด’
(52) ญาว คุดลุด	‘ยาวกลมและใหญ่’
(53) ญาว โคตโลด	‘ยาวกลมและใหญ่’
(54) ญาว คอดลอด	‘ยาวกลมและเล็ก’
(55) บาน เพ้อเว้อ	‘บานกว้างและใหญ่’

น่าสังเกตว่า คริสฟีลด์ ให้ความหมายของคำว่า *คูดูดูต* กับ *โคดโลด* เหมือนกัน แต่ผู้เขียนพบว่า *โคดโลด* มีขนาดใหญ่กว่า *คูดูดูต* ดังจะได้กล่าวอีกครั้งในหัวข้อต่อไป

3. การใช้เสียงพยัญชนะสื่อความไม่มีรูปแบบชัดเจน โดยคริสฟีลด์เห็นว่า นอกจากคำเลียนเสียงแล้ว ในคำอื่นๆ เสียงพยัญชนะดูเหมือนจะไม่มีรูปแบบที่ชัดเจนในการสื่อความเลย ในบางกรณียังสามารถสลับเสียงพยัญชนะได้ เช่น

(56) น้อย *ตุ๊กบูก* หรือ น้อย *อูกบูก* ‘เล็ก อ้วน น่ารัก’

(57) เตี้ย *ต็อกบ็อก* หรือ *อ็อกบ็อก* ‘สั้นและเล็ก’

(58) หงาย *ปางง่าง* หรือ *ปางซ่าง* ‘หงาย’

คริสฟีลด์ ยังกล่าวว่าพยัญชนะท้ายพยางค์ ก็ไม่มีการสื่อความที่ชัดเจนในประเด็นนี้ ผู้เขียนเองมีความเห็นต่างจากคริสฟีลด์ เพราะได้พบว่า พยัญชนะท้ายพยางค์อาจสื่อความได้ รวมทั้งเสียงวรรณยุกต์ของพยางค์ ก็อาจสื่อความได้ด้วย การที่คริสฟีลด์ไม่ได้แบ่งประเภทคำอิตีโอโฟนเป็น 5 ประเภทไว้ก่อนทำการวิเคราะห์ จึงอาจทำให้ไม่เห็นความสัมพันธ์ระหว่างเสียงพยัญชนะ และวรรณยุกต์กับความหมายได้ชัดเจนนัก

อันที่จริงการใช้เสียงสื่อความ มิได้ปรากฏแต่เฉพาะในคำอิตีโอโฟนเท่านั้น คำธรรมดา ก็อาจมีการใช้เสียงสื่อความได้ ดังเช่น *แชมเบอร์เลน* (Chamberlain, 1992) ได้ชี้ให้เห็นว่า ในตำนานกรีกภาษาลาตินของ *มะหาลิลา วีระวงศ์* (1966) ซึ่งมีรายการคำ 12,000 คำนั้น คำภาษาลาวที่สะกดด้วยแม่กบ จะแสดงความสัมพันธ์ระหว่างวิธีการออกเสียงกับความหมายได้ โดยเริ่มยกตัวอย่างด้วยคำว่า *กบ* หากเรามองด้านข้างของปากกบจะเห็นว่า *แบนยาว* และ *ประกบกันสนิท* ในการออกเสียงคำที่สะกดด้วยแม่กบ ปากของเราจะมาประกบกันในตอนท้ายพยางค์ด้วย ฉะนั้นวิธีการออกเสียงสะกดแม่กบจึงสื่อความหมายได้ โดยได้ให้ตัวอย่างคำได้แก่ คำว่า

จับ	‘(เต่า) จับ’
หับ	‘ปิด (ประตู)’
กั๊บ	‘กล่องเล็กๆ’
ขบ	‘ขบ’
คาบ	‘คาบ’
งาบ	‘งาบ’

คำเหล่านี้ล้วนแต่มีความหมายว่า ‘มาประกบกัน’ นอกจากนี้ยังได้ยกตัวอย่างคำอื่นที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับ ‘มาประกบกัน’ เช่น คำว่า

สบ	‘ริมฝีปาก’
เจ็บ	‘เหงือกปลา’
จวบ	‘จวบ’
สูบ	‘สูบ’
แหบ	‘(เปิด) จับ (อาหาร)’
สวบ	‘(หุม) จับ (อาหาร)’
สูบ	‘(ปลา) สูบ (เหยื่อ)’
หุบ	‘ชดน้ำจากกอบมือ’

เชมเบอร์เลนได้ยกตัวอย่างคำอีกเป็นจำนวนมากที่แสดงให้เห็นว่าวิธีการออกเสียงพยัญชนะแม่บในคำสามารถสื่อความหมายบางประการของคำนั้นได้

สิ่งที่คริสพิลด์กล่าวถึงดังที่กล่าวข้างต้นนั้นเป็นเรื่องของการใช้เสียงสื่อความ แต่สิ่งที่เชมเบอร์เลนกำลังกล่าวถึงนี้ นอกจากจะเป็นเรื่องของการใช้เสียงสื่อความแล้วยังเกี่ยวข้องกับแนวคิดในเรื่องของความเป็นประติมา (iconicity) อีกด้วย

4.5 ความเป็นประติมาของคำอีดีโอโฟน

ก่อนที่จะกล่าวถึงความเป็นประติมา ขอกล่าวถึงคำว่า ประติมา (icon) หรือที่คนไทยเรียกกันโดยทั่วไปว่า ไอคอน เสียก่อน เมอร์เรน (Merrell, 2001) ได้กล่าวถึงแนวคิดของ ชาร์ลส์ แซนเดอร์ส เพียร์ส (Charles Sanders Peirce) เกี่ยวกับประเภทของเครื่องหมาย (sign) หรือปัจจุบันมักเรียกกันว่า สัญลักษณ์ ไว้ว่า เพียร์สได้แบ่งสัญลักษณ์ ออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ ประติมา (icon) ดัชนี (index) และสัญลักษณ์ (symbol) โดยประติมาจะเป็นรูปสัญลักษณ์ (signifier) ที่มีลักษณะคล้ายกับสิ่งที่มันหมายถึง (signified) มาก ดัชนีจะเป็นรูปสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่มันหมายถึง ส่วนสัญลักษณ์จะเป็นรูปสัญลักษณ์ที่ไม่มีลักษณะใดที่คล้ายหรือเกี่ยวข้องกับสิ่งที่มันหมายถึงเลย เป็นแต่เพียงการตกลงร่วมกันของคนในสังคมนั้นเท่านั้นทำให้หมายถึงสิ่งใด ผู้เขียนขอยกตัวอย่างป้ายห้องน้ำซึ่งมีรูปสัญลักษณ์ทั้ง 3 ประเภท ดังนี้

ป้ายนี้ เป็นรูปสัญลักษณ์
ประเภทประติมา
(ไอคอน) ซึ่งมีความ
คล้ายคลึงกับสิ่งที่ถูก
หมายถึง

ป้ายนี้เป็นรูปสัญลักษณ์
ประเภทดัชนี ซึ่งมีความ
เกี่ยวข้องกับห้องน้ำ

ป้ายนี้ เป็นรูปสัญลักษณ์
ประเภทสัญลักษณ์ เพราะ
เป็นข้อตกลงกันว่า คำๆ นี้
หมายถึง ห้องน้ำ

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่า ป้ายที่เป็นรูปชักรอกจะเป็นสัญลักษณ์ที่มีความเป็นประติมาค่อนข้างมาก เพราะมีความคล้ายคลึงกับชักรอกจริง แต่ในส่วนของถ้อยคำในภาษาซึ่งถือว่าเป็นสัญลักษณ์แบบหนึ่งนั้นจะมีความเป็นประติมาด้วยหรือไม่ คำตอบก็คือคำว่า toilet ไม่มีความเป็นประติมาใดๆ เลย อย่างไรก็ตาม มีถ้อยคำในภาษาบางส่วนที่เราสามารถวิเคราะห์หาความคล้ายคลึงระหว่างถ้อยคำกับสิ่งที่ถ้อยคำหมายถึงได้ ตัวอย่างที่เห็นชัดที่สุด ได้แก่ คำเลียนเสียง ซึ่งเป็นคำอิตีโอฟอนประเภทหนึ่ง จะมีความเป็นประติมามาก เนื่องจากเสียงที่เปล่งออกมามีความคล้ายคลึงกับเสียงในธรรมชาติที่ถูกเลียนออกมาเป็นถ้อยคำอย่างชัดเจน คำถามที่ตามมาคือ คำอิตีโอฟอนประเภทอื่นที่ไม่ใช่คำเลียนเสียงมีความเป็นประติมากับสิ่งที่ถูกหมายถึงด้วยหรือไม่ คำตอบก็คือ เราต้องอาศัยความรู้ทางด้านสัทศาสตร์มาช่วยอธิบาย ดังตัวอย่างได้กล่าวไปแล้วข้างต้นว่า เชมเบอร์เลนได้ชี้ให้เห็นว่า วิธีการออกเสียงพยัญชนะท้ายของพยางค์เป็นเสียงกัก

ฐานริมฝีปาก หรือ ที่เรียกกันว่า *แมกบ* นั้น ริมฝีปากบนและล่างจะมาประกบกัน การประกบกันนี้ถูกนำไปเชื่อมโยงกับความหมายว่า ‘มาประกบกัน’ เช่นในคำว่า *จูบ สูด สุก สวบ สุก สวบ* เป็นต้น

4.6 การใช้เสียงสื่อความกับความเป็นประติมาของคำอิตีโอโฟน

การใช้เสียงสื่อความและความเป็นประติมาของคำอิตีโอโฟนเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกัน คำอิตีโอโฟนมีการใช้เสียงสื่อความอย่างแน่นอน แต่การใช้เสียงสื่อความนั้นจะมีความเป็นประติมาหรือไม่ เป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาต้องค้นหา ดังนั้นในการค้นหาความเป็นประติมาของคำอิตีโอโฟนในภาษาลาวถิ่น ผู้ศึกษาควรนำคำทั้งหมดจัดใส่ตารางดังที่แสดงไว้ในข้อ 3. ข้างต้น แล้วสั่งให้โปรแกรมจัดข้อมูล (sort) ให้มาเรียงอยู่รวมกัน เช่น ในคำประเภทรพรรณนาอากัปกิริยามาอยู่รวมกัน หรือคำที่มีพยัญชนะท้าย ง มาอยู่รวมกัน หรือคำที่มีวรรณยุกต์กลางระดับ มาอยู่รวมกัน เป็นต้น การที่ทำเช่นนี้จะทำให้เห็นระบบการใช้เสียงสื่อความได้ชัดเจนมาก และจะช่วยให้ผู้ศึกษามองเห็นความเป็นประติมาระหว่างเสียงหรือลักษณะการดัดแปลงเสียงด้วยอวัยวะต่างๆ ในแต่ละคำกับความหมายของคำนั้นๆ ได้ดีขึ้น

อย่างไรก็ตาม ผู้ศึกษาต้องเข้าใจว่าความเป็นประติมาของคำอิตีโอโฟน อาจมีข้อแตกต่างกันในแต่ละภาษาดังที่ ดิฟฟลือธ (Diffloth, 1994:107-114) ได้บอกให้ทราบว่ ถึงแม้สระอิ ในภาษาต่างๆ จะสื่อความว่าสิ่งที่หมายถึงนั้นมีขนาดเล็ก หรือมีปริมาณน้อย เพราะในการเปล่งเสียงสระอิ ลมจะผ่านช่องปากที่เล็ก และแคบ ส่วนสระอา จะสื่อความว่าสิ่งที่หมายถึงนั้นมีขนาดใหญ่หรือมีปริมาณมาก เพราะลมผ่านออกมาในช่องปากที่เปิดกว้างมาก แต่ในภาษาบาฮ์นาร์ (Bahnar) ซึ่งเป็นภาษาตระกูลมอญ-เขมรในเวียดนามกลับใช้สระอิสื่อความว่าสิ่งที่หมายถึงนั้นมีขนาดใหญ่และใช้สระอาสื่อความว่าสิ่งที่หมายถึงนั้นมีขนาดเล็ก ดิฟฟลือธได้ชี้ให้เห็นว่า ขณะเปล่งเสียงสระอินั้น ลิ้นจะถูกยกขึ้นมาอุดในช่องปากมากกว่าสระอื่น ผู้พูดภาษานี้จึงมีความรู้สึกว่ามีขนาดใหญ่ ส่วนสระอาที่ลิ้นไม่ถูกยกขึ้นมาอุดในช่องปาก ผู้พูดภาษานี้จึงมีความรู้สึกว่ามีขนาดเล็ก ส่วนดิงเกอแมนเซ (Dingemanse, 2011:164-165) ชี้ให้เห็นว่าคำอิตีโอโฟนบางประเภทอาจมีข้อจำกัดในการแสดงความเป็นประติมา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คำประเภทรพรรณนากลิ่น รสชาติ และสี เพราะเราอาจหาความคล้ายคลึงกันระหว่างเสียงกับกลิ่น เสียงกับรสชาติ และเสียงกับสีได้ยากหรือหาไม่ได้เลย

ลำดับต่อไปผู้เขียนจะได้ลองวิเคราะห์การใช้เสียงสื่อความและหาความเป็นประติมาของคำอีดีโอโฟนแต่ละประเภทเพื่อเป็นแนวทาง โดยจะพิจารณาจากเสียงสระ วรรณยุกต์ พยัญชนะ การกล่าวซ้ำ และการซ้ำคำ ดังต่อไปนี้

1) การใช้เสียงสื่อความและความเป็นประติมาในคำอีดีโอโฟนประเภทพรรณนาเสียง

การใช้เสียงสื่อความในคำอีดีโอโฟนประเภทนี้ มีความเป็นประติมาค่อนข้างชัดเจน เนื่องจากว่า ผู้พูดพยายามเปล่งเสียงออกมาให้คล้ายคลึงกับเสียงที่ผู้พูดได้ยินมากที่สุด จากข้อมูลคำประเภนี้จำนวน 238 คำ พบว่ามีการใช้เสียงสื่อความที่อาจสรุปได้ว่าเสียงสูงมักใช้สระอี เสียงดังมักใช้สระเออ สระอา และสระโอ หากเป็นเสียงหนักหรือต่ำมักใช้สระอือ และสระอุ เช่น

(59) เสียงโทะลสะบัดดัง กิ่ง ‘เสียงโทะลสะบัดดังกริ่ง’

(60) ดีใจหลายหัว เอิกๆ ‘ดีใจมากหัวเราะเอิกๆ’

(61) ฮ้องให้ กากๆ ‘ร้องให้โฮๆ’

(62) ฮ้องโฮพร้อมกันดัง โคบๆ ‘โหร้องพร้อมกันดัง’

(63) หมากแตกแตกดัง ฮัม ‘ระเบิดแตกดังบึ้ม’

(64) จ่มอยู่ มุมๆ ‘บ่นพึมพำ’

ส่วนการใช้เสียงสื่อความด้วยพยัญชนะ พบว่า เสียง ว โดยมากใช้กับเสียงลม เสียง ม โดยมากใช้กับเสียงที่ก้องกังวาน เสียงพยัญชนะกักใช้กับเสียงที่ดังขึ้นอย่างฉับพลัน เสียงพยัญชนะกักพ่นลม และเสียงพยัญชนะเสียดแทรกใช้กับเสียงซ่าๆ เช่น

(65) ลมพัด วูๆ ‘ลมพัดวูๆ’

(66) ดีค้อง มุ่งๆ ‘ดีซ้องมุ่งๆ’

(67) เชือกขาด ปัด ‘เชือกขาดปัด’

(68) ย่ำใบตองแห้งดัง ขอบแซบ ‘เดินย่ำใบตองแห้งดังสวบสวบ’

(69) ลมฮั่วดัง ฟี่ๆ ‘ลมรั่วดังฟี่ๆ’

เสียงพยัญชนะกักท้ายพยางค์ใช้สื่อความว่าเป็นเสียงที่สั้นสุดลงทันที เสียงพยัญชนะนาสิกท้ายพยางค์ ใช้สื่อความว่าเสียงยังกังวานอยู่ เสียงพยัญชนะเปิดท้ายพยางค์ และไม่มีเสียงท้ายพยางค์ ใช้สื่อความว่าเป็นเสียงที่ค่อยๆ จางหายไป ตัวอย่างเช่น

(70) น้ำย่อย ปกๆ	‘น้ำหยดปกๆ’
(71) ยาคูตีทอง ปุงๆ	‘พระตีทองปึงๆ’
(72) ย้านหลายฮ้อง ววายๆ	กลั้วมากร้องววายๆ
(73) เด็กน้อยฮ้อง แอๆ	‘เด็กน้อยร้องแงๆ’

ส่วนเสียงวรรณยุกต์กลาง สูง ต่ำ ก็ใช้สื่อความว่ามีระดับเสียงเช่นนั้น

เช่น

(74) กองทางดั่ง ทิ้งๆ	‘กลองยาวดั่งปึงๆ’
(75) กองเพนดั่ง ทิ้งๆ	‘กลองเพลดั่งปึงๆ’
(76) ฮ้องหากัน โหวกๆ	‘ร้องเรียกกันโหวกๆ’

การกล่าวซ้ำใช้สื่อความว่าเสียงนั้นปรากฏหลายครั้งหรือไม่จำกัดจำนวนครั้งก็ได้

(77) ตีละคัง แ่งๆๆๆ	‘ตีระฆังเห่งๆๆๆ’

ส่วนการซ้ำคำ จะซ้ำโดยเปลี่ยนเสียงสระเพื่อสื่อความว่ามีหลายเสียง

เช่น

(78) นกเป่า นกเป็ดฮ้อง ปุงปัง	‘นกเป่า นกเป็ดร้องปึงปัง’
(79) ล้างจอก ล้างกวด ก้องแก๊ง	‘ล้างแก้ว ล้างขวดดั่งก้องแก๊ง’

เราอาจให้เหตุผลว่า คำประเภทยี้มีความเป็นประติมาเพราะเสียงที่เปล่งออกมามีความคล้ายคลึงกับเสียงที่ผู้พูดได้ยินมากที่สุด

2) การใช้เสียงสื่อความและความเป็นประติมาในคำอิตีโอโฟนประเภทพรรณนารูปลักษณ์

คำอิตีโอโฟนประเภทพรรณนารูปลักษณ์มีข้อมูลจำนวน 21 คำ เมื่อวิเคราะห์แล้วพบว่า สระอี ใช้สื่อความว่าผู้แสดง (actor) มีขนาดเล็ก สระเอ ใช้สื่อความว่าผู้แสดงมีลักษณะแบนและหนา สระแอ ใช้สื่อความว่าผู้แสดงมีลักษณะแบนและบาง เช่น

(80) สั้น กี่ตี้	‘สั้นจืดจู้’
(81) ตีนรดเหยิว เตบเซบ	‘ยางรถแบน’
(82) ตีนรดเหยิว แตบแซบ	‘ยางรถแบนแต่ดัดแต่’

ความเป็นประติมาในกรณีของสระอี เราอาจให้เหตุผลว่าเพราะลมผ่านช่องปากที่เล็กและแคบ ส่วนสระเอ นั้นขณะเปล่งเสียง ริมฝีปากจะเหยียด และสระแอ ริมฝีปากจะเหยียดมากกว่า

สระโอ ใช้สื่อความว่าผู้แสดงมีขนาดใหญ่และกลม สระอุ ใช้สื่อความว่าผู้แสดงมีขนาดไม่ใหญ่มาก และกลม ส่วนสระออ ใช้สื่อความว่าผู้แสดงมีขนาดเล็กและกลม เช่น

(83) ซึ้ตมตติค <i>โอดโอด</i>	‘โคลนตติคเป็นก้อนกลมใหญ่’
(84) ซึ้ตมตติค <i>อูดปุด</i>	‘โคลนตติคเป็นก้อนกลม’
(85) ซึ้ตมตติค <i>ออดปอด</i>	‘โคลนตติคเป็นก้อนกลมเล็ก’

ความเป็นประติมาของสระหลังเหล่านี้กับความหมายว่ากลม น่าจะเกิดจากการทอริมฝีปากให้กลมในขณะที่เปล่งเสียง ส่วนความหมายว่าเล็กหรือใหญ่นั้น สระโอมือช่องให้ลมผ่านมากกว่าสระอุแน่นอน แต่การอธิบายเช่นนี้ไม่สามารถใช้ได้กับกรณีของสระออ เพราะในขณะที่เปล่งเสียงสระออ ช่องที่ให้ลมผ่านมีมากกว่าสระโอ แต่กลับสื่อความว่าสิ่งที่หมายถึงมีขนาดเล็กกว่า ในเรื่องนี้ เวย์แลนด์ (Wayland, 1996:225-227) เคยเสนอว่าอาจเป็นเพราะในการเปล่งเสียงสระออ บริเวณช่องกำทอนหน้าลิ้นจะแคบกว่า และพบว่าความถี่กำทอน (resonant frequency) ของสระออก็สูงกว่าสระโอดด้วย อย่างไรก็ตามผู้เขียนเห็นว่าควรที่จะศึกษาเรื่องนี้ต่อไปว่า แท้ที่จริงแล้วเจ้าของภาษาเชื่อมโยงเสียงกำทอนกับความหมายหรือเชื่อมโยงความรู้สึกขณะตัดแปลงเสียงกับความหมายกันแน่

สระอา สระเออ และสระอือใช้สื่อความว่ามีขนาดใหญ่มาเล็กกว่าตามลำดับ แต่ไม่สื่อว่ามีรูปทรงเช่นไร เช่น

(86) เป็นหลุม <i>ต้างหล้าง</i>	‘เป็นหลุมกว้าง’
(87) เป็นขุม <i>เต็งเหล็ง</i>	‘เป็นขุมไม่กว้างมาก’
(88) ท้องไค่ <i>อิ่งสิ่ง</i>	‘ท้องบวมป่อง’
(89) ท้องไค่ <i>อ่างล่าง</i>	‘ท้องบวมโป่งมาก’

ความเป็นประติมาในกรณีของสระอา สระเออ และสระอือ เราอาจให้เหตุผลว่าเพราะลมผ่านช่องปากที่เรียงจากกว้างมากมาหากว้างน้อยกว่าตามลำดับ แต่ในข้อมูลยังไม่พบคู่เทียบระหว่างสระเออ กับสระอือ

เสียงพยัญชนะ เสียงวรรณยุกต์ และการกล่าวซ้ำ จะมีบทบาทในการสื่อความเกี่ยวกับรูปลักษณะหรือไม่นั้นยังไม่สามารถวิเคราะห์ออกมาได้ จึงเป็นประเด็นที่ควรศึกษาต่อไป ส่วนการซ้ำคำโดยเปลี่ยนเสียงสระหลังมาเป็นสระหน้า จะใช้สื่อความว่าสิ่งที่เห็นมีหลายรูปลักษณะ เช่น

(90) แพพขาดเป็นฐู จ่องบ่อง แจ่งแบ่ง ‘ผ้าแพพขาดเป็นรู เล็กๆ หลายรู’

3) การใช้เสียงสื่อความและความเป็นประติมาในคำอิตีโอฟนประเภทพรรณนาอากัปกรณ์

คำอิตีโอฟนประเภทพรรณนาอากัปกรณ์ มีจำนวน 295 คำ คำประเภทนี้จะปรากฏร่วมกับคำกริยากระทำ (action verb) เพราะกริยากระทำสามารถมีอากัปกรณ์ด้วย แต่น่าสนใจที่เสียงสระในคำเหล่านี้ กลับใช้สื่อความเกี่ยวกับขนาดและรูปลักษณ์ของผู้แสดง เช่น

(91) ผู้ใหญ่ญ่าง จ่งโจะๆ ‘ผู้ใหญ่เดินตัวโคง’

(92) เด็กน้อยญ่าง จ่องเงาะๆ ‘เด็กเดินตัวโคง’

เสียงพยัญชนะเท่าที่พบอาจมีบทบาทในการสื่อความได้ ได้แก่ เสียง ล ที่สื่อความเกี่ยวกับการสั้นไหล เช่น

(93) น้ำดื่มเข้าหมูไหล ลัวะๆ ‘น้ำข้าวหมูไหลปุดๆ’

(94) เลือดไหลออก ลิตๆ ‘เลือดไหลออกปุดๆ’

การกล่าวซ้ำสื่อความว่ามีการกระทำต่อเนื่องหลายครั้งดังตัวอย่างข้างต้นนี้

ส่วนการซ้ำคำสื่อความว่าการกระทำมีหลายลักษณะ หรือมีหลายสิ่ง เช่น

(95) หมากฟ้าพพ อ่งล่ง เอ่งเล่ง ‘มะพร้าวลอยหลายลูกหลายลักษณะ’

ความเป็นประติมาเท่าที่พบในคำประเภทนี้กลับเป็นความคล้ายคลึงระหว่างการดัดแปลงเสียงกับรูปลักษณ์ มิใช่กับอากัปกรณ์โดยตรง ดังนั้นเรื่องนี้ควรนำไปเป็นประเด็นศึกษาต่อไปอีกได้ ส่วนกรณีที่ใช้เสียง ล สื่อความว่าสั้นไหลก็อาจเป็นไปได้ว่า ผู้พูดรู้สึกว่าคุณสมบัติเสียง ล แม้สั้นส่วนปลายจะกั้นลมไว้ แต่ลมก็สามารถผ่านช่องข้างลิ้นได้

4) การใช้เสียงสื่อความและความเป็นประติมาในคำอิตีโอฟนประเภทพรรณนาสี-แสง

คำอิตีโอฟนประเภทพรรณนาสี-แสง รวบรวมได้ 65 คำ เมื่อวิเคราะห์การสื่อความด้วยเสียงสระ พบว่า สระอือ มักใช้กับสี – แสง ที่เข้มและไม่สดใส สระอา มักใช้กับแสงสว่าง ส่วนสระอื่นๆ ยังไม่อาจสรุปได้

(96) ฟ้าแจ่ง จ่างป่าง ‘ฟ้าสว่างโร่’

(97) สีด่า *กิดมิด* ‘สิด่าปัด’

น่าสังเกตว่า คำที่มีพรรณนาแสงกระพริบ หรือแวววาว มักจะใช้เสียงพยัญชนะนาสิกฐานเพดานแข็ง เช่น

(98) เขียว *เญ๊าๆ* ‘เขียวเรื่อง’

(99) ฟ้า เหลื่อม *ญาบๆ* ‘ฟ้ามี่แสงวาบๆ’

หากเป็นแสงที่แรงกว่า มักจะใช้พยัญชนะนาสิก ฐานริมฝัก เช่น

(100) ตาเขียว *เม๊าๆ* ‘ตาเขียวบัดๆ’

(101) ฟ้าเหลื่อม *มาบๆ* ‘ฟ้ามี่แสงวาบๆ’

การใช้เสียงสื่อความในคำประเภtnี้นี้มีแน่นอน แต่การหาความคล้ายคลึงกันระหว่างเสียงกับสัทต่างๆ ยังไม่สามารถให้คำอธิบายได้ จึงควรที่จะศึกษาในเรื่องนี้กันต่อไป

5) การใช้เสียงสื่อความและความเป็นประติมาในคำอิตีโอโฟนประเภทพรรณนากลืน

คำอิตีโอโฟนประเภทพรรณนากลืน มีจำนวนเพียง 10 คำ แต่ก็พอจะสรุปได้ว่า หากเป็นกลืนที่หนักๆ จะสื่อความด้วยเสียงสระอือ หากเป็นกลืนที่เบากระตบอย่างแรง ก็จะใช้สื่อความด้วยเสียงพยัญชนะระเบิด หากเป็นกลืนโซยมากก็จะสื่อความด้วยเสียงพยัญชนะ ฮ เช่น

(102) ปาแตกเหม็น *ดีหลี* ‘ปลาร้าเหม็นตีๆ’

(103) หมาตายเหม็น *ทึ่งๆ* ‘หมาตายเหม็นฉิ่งๆ’

(104) หอม *ฮว๊าๆ* ‘หอมโซยมา’

การใช้เสียงสื่อความในคำประเภtnี้นี้มีแน่นอนเช่นกัน แต่การหาความคล้ายคลึงกันระหว่างเสียงกับสัทต่างๆ ยังไม่สามารถให้คำอธิบายที่น่าพอใจได้

6) การใช้เสียงสื่อความและความเป็นประติมาในคำอิตีโอโฟนประเภทพรรณนารสชาติ

คำอิตีโอโฟนประเภทพรรณนารสชาติ มีข้อมูลจำนวนน้อย เพียง 5 คำ แต่ก็พอที่จะวิเคราะห์ได้ว่า หากเป็นรสชาติที่ไม่รุนแรงจะใช้สระแอ และสระออ หากเป็นรสชาติที่รุนแรงจะใช้สระอา สระโอะ และสระเอ เช่น

(105) จาง *แจ่วแล้ว* ‘จืดมาก’

(106) เค็ม *จ้อดลอด* ‘เค็มไม่กลมกล่อม’

(107) จาง *โจ้ยโล้ย* ‘จืดมาก’

การหาความคล้ายคลึงกันระหว่างเสียงกับรสชาติต่างๆ ยังไม่สามารถให้คำอธิบายได้

7) การใช้เสียงสื่อความและความเป็นประติมาในคำอิตีโพนประเภทพรรณนาความรู้สึก และอารมณ์

คำอิตีโพนประเภทพรรณนาความรู้สึก มีอยู่ 18 คำ เสียงสระอี และสระออ มักใช้สื่อความว่ามีปริมาณน้อย ส่วนสระอุ และสระอา สื่อความว่าความรู้สึกและอารมณ์มีปริมาณมาก เช่น

(108) ปวด ฮ้อยๆ 'ปวดไม่มาก'

(109) ปวด ฮิดๆ 'ปวดไม่มาก'

(110) ปวด ญบๆ 'ปวดมาก'

เสียงพยัญชนะ ว มักใช้กับอารมณ์ เช่น

(111) เคียดฮ้าย ว้อๆ 'โกรธพลุ่พล่าน'

(112) ตกใจ หววม 'ตกใจวบ'

การหาความคล้ายคลึงกันระหว่างเสียงกับความรู้สึกและอารมณ์ต่างๆ ยังต้องศึกษาต่อไป

ตามที่กล่าวมาทั้งหมดในข้อนี้ เป็นการพยายามวิเคราะห์ว่า ในคำอิตีโพนแต่ละประเภทนั้นมีการใช้เสียงในคำสื่อความว่าอย่างไรบ้าง และยังพยายามอธิบายความคล้ายคลึงกันระหว่างการดัดแปลงเสียงกับความหมาย (ความเป็นประติมา) อย่างไรก็ตามความพยายามเช่นนี้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นการทีกทักเอาเอง (claim) อย่างมีหลักการทางศาสตร์ของผู้วิเคราะห์ ที่บอกว่าเสียงสระนั้นสื่อความหมายเช่นนั้น เสียงพยัญชนะนี้สื่อความหมายเช่นนั้น และมีความคล้ายคลึงกันระหว่างเสียงหรือการดัดแปลงเสียงกับความหมายเพราะเหตุ นั้น เป็นต้น

เพื่อเป็นการยืนยันการทีกทักเอาเองของผู้วิเคราะห์ ผู้เขียนจึงพยายามที่จะทำการทดลองว่า โดยแท้ที่จริงแล้ว เจ้าของภาษามีการคิดเชื่อมโยงเสียงที่ได้ยินกับความหมายเช่นนั้นจริงหรือไม่ ดังจะได้กล่าวในข้อต่อไป

4.7 การทดลองเกี่ยวกับการคิดเชื่อมโยงเสียงกับความหมาย

เพื่อพิสูจน์ว่าเจ้าของภาษามีการคิดเชื่อมโยงเสียงกับความหมายเป็นไปตามการทีกทักเอาของผู้วิเคราะห์หรือไม่ ผู้เขียนจึงนำคำที่ไม่มี ความหมายไปให้เจ้าของภาษาฟังและให้เขียนบอกว่า คำที่ได้ยินนั้นน่าจะหมายถึงอะไร คำที่ไม่มี

ความหมายนี้ได้จากการนำหน่วยเสียงพยัญชนะลาว 20 หน่วยเสียง หน่วยเสียงสระ 21 หน่วยเสียง และหน่วยเสียงวรรณยุกต์ 5 หน่วยเสียง มาประกอบกันเป็นพยางค์เดี่ยว ตัดพยางค์ที่มีความหมายอยู่แล้วทิ้งไป เหลือไว้เฉพาะพยางค์ที่ไม่มี ความหมายจำนวนกว่า 1,200 พยางค์ นำพยางค์เหล่านี้มาบันทึกเสียง เตรียมไปเปิดให้เจ้าของภาษาฟังและให้ความหมาย ในการทดลองขั้นแรกนี้ ผู้เขียนได้เตรียมไป 100 พยางค์ และนำไปทดลองที่มหาวิทยาลัยแห่งชาติ นครหลวงเวียงจันทน์ แต่ด้วยมีข้อจำกัดด้านห้องปฏิบัติการทางภาษา จึงไม่สามารถเปิดเสียงให้นักศึกษาจำนวน 100 คนฟังได้ จึงได้แต่แจกแบบสอบถามโดยให้อ่านจากตัวเขียนว่า คำๆ นั้นน่าจะมีความหมายว่าอย่างไร การทดลองนี้เป็นเพียงขั้นแรก จึงเปิดโอกาสให้ตอบอย่างไรก็ได้ตามที่ตนเองคิด ขั้นตอนที่ต่อไป ผู้เขียนจะได้ออกแบบโดยจำกัดขอบเขตเป็นเรื่องๆ ไป เช่น จำกัดให้พิจารณาเฉพาะรูปลักษณะ หรืออากัปภิกิริยา หรือจำกัดเรื่องเสียงพยัญชนะหรือสระหรือการซ้ำคำ เป็นต้น แน่นนอนว่าการทดลองเช่นนี้ต้องอาศัยการออกแบบที่เหมาะสมและใช้เวลาบ้าง

จริงๆ แล้ว การทดลองเกี่ยวกับเรื่องนี้มีมานานแล้ว ตั้งแต่สมัยของซาเพียร์ (Sapir, 1929) เขาได้ทำการทดลองโดยให้ผู้ถูกทดลองดูภาพของโต๊ะหลายขนาดและให้ใช้คำที่ประดิษฐ์ขึ้นเป็นคู่ๆ เช่น คำว่า mal และ mil ไปบ่งบอกว่าเป็นโต๊ะขนาดใด เขาพบว่า คำที่มีสระอา จะถูกนำไปใช้เรียกโต๊ะที่มีขนาดใหญ่มากกว่าใช้สระอี ถึง 4 เท่า การทดลองของนิวแมน (Newman, 1933) ก็คล้ายกับการทดลองของซาเพียร์แต่เขาจะมุ่งทดลองสระหน้ากับสระหลัง และพบว่าสระหลังมักจะถูกระบุว่ามีขนาดใหญ่หรือมีด เป็นต้น

ผู้เขียนมีความเห็นว่าผู้ที่สนใจศึกษาคำอีดีโอโฟนในภาษาลาวถิ่นต่างๆ ควรจะได้ทำการทดลองเช่นนี้บ้าง โดยออกแบบที่แตกต่างไปจากคนอื่นๆ ก็ได้ เรื่องนี้เป็นเรื่องที่น่าสนใจมากเพราะยังไม่มีผู้ใดศึกษาอย่างจริงจัง

5. สรุป

เดิมทีคำประเภทอีดีโอโฟนมีชื่อเรียกต่างๆ กัน ในปัจจุบันต่างก็ใช้ชื่อว่า คำอีดีโอโฟน โดยให้นิยามว่า เป็นคำที่ใช้พรรณนาจินตภาพที่ได้จากการรับรู้ทางประสาทสัมผัส บทความนี้ได้ให้แนวทางในการศึกษาคำประเภทนี้ในหลายๆ ประเด็น ได้แก่ การจัดประเภท การศึกษารูปคำ การใช้เสียงสื่อความ ความเป็นประติมากรรมระหว่างการตัดแปลงเสียงกับความหมายของคำ และการทดลองเพื่อ

ยืนยันระบบการใช้เสียงสื่อความที่ผู้วิเคราะห์ที่กักกันตัวเอง ประเด็นที่บทความนี้ชี้ให้เห็นอย่างเด่นชัด ก็คือ ผู้สนใจเรื่องนี้ไม่ควรสับสนระหว่างเรื่องการสื่อความของเสียงกับความหมาย และเรื่องความเป็นประติมาระหว่างเสียงกับความหมาย ทั้งสองเรื่องนี้เกี่ยวเนื่องกันแต่ไม่ใช่เรื่องเดียวกัน การอธิบายความเป็นประติมาระหว่างเสียงกับความหมาย ค่อนข้างยาก แต่ผู้เขียนยังหวังว่าผู้ที่สนใจเรื่องนี้จะได้ช่วยกันศึกษาคำอิตีโอฟอนในภาษาลาวถิ่นอื่นๆ ต่อไป เพื่อให้ได้ภาพรวม และตอบปัญหาที่ยังรอคำอธิบายอยู่ได้

กิตติกรรมประกาศ

ผู้เขียนขอขอบคุณคุณคณาจารย์ในภาควิชาภาษาลาวและการสื่อสารมวลชน คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยแห่งชาติ นครหลวงเวียงจันทน์ ที่ได้อำนวยความสะดวกในการเก็บข้อมูล และขอขอบคุณนักศึกษาที่กรุณาสละเวลาให้ข้อมูลแก่ผู้เขียนเป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง

- กิริติ บุญเจือ. (2523). **ปรัชญาภาษา**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- ทองคำ อ่อนมะณีสอน. (2008). **วัดเจนนานุกมพาสาลาว**. สະບັບປັບປຸງໃໝ່.
เวียงจันทน์ : หอสมุดแห่งชาติ.
- ลีลา วีระวงษ์, มะหา. (2549). **วัดเจนนานุกมพาสาลาว**. สະບັບປັບປຸງໃໝ່.
เวียงจันทน์ : กะซวงสีกสา.
- สีเวียงแขก กอนนิวง. (2010). **วัดเจนนานุกมพาสาลาว (ลาวแปลลาว)**. สະບັບ
ປັບປຸງໃໝ່. เวียงจันทน์ : สำนักพิมพ์และจำหน่ายปั๊มแห่งลัด ส.ป.ป. ลาว.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **ศัพท์ภาษาศาสตร์ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**.
กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2553). **พจนานุกรมศัพท์ภาษาศาสตร์** (ภาษาศาสตร์
ประยุกต์) ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน.
- อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2553). **ชนิดของคำในภาษาไทย: การวิเคราะห์ทาง
วากยสัมพันธ์**. กรุงเทพฯ: เอเอสพี.
- Bodomo, Adams. (2006). The structure of ideophones in African and
Asian languages : the case of Dagaare and Cantonese. In
**Selected Proceedings of the 35th Annual Conference on
African Linguistics**. Edited by John Mugane et. al., 203-213.
Somerville, MA : Cascadilla Proceeding Project.
- Chamberlain, James R. (1992). Frog mouth and mimesis : an essay
on the relationship between form and meaning. In **Papers
on Tai Languages, Linguistics, and Literatures In Honor of
Willian J. Gedney on His 77th Birthday**. Edited by Carol J.
Compton and John F. Hartmann. pp. 103-110. Illinois :
Northern Illinois University, Center for Southeast Asian
Studies.
- Crisfield, Arthur G. (1978). **Sound Symbolism and the Expressive
Words of Lao**. Ph.D. dissertation, University of Hawaii.

- Diffloth, G. (1976). Expressives in Semai. In **Austroasiatic Studies : Oceanic Linguistics, Special Publications 13**: 1. Hawaii : Hawaii University Press, pp. 249-264.
- Diffloth, G. (1994). i : big, a : small. In **Sound Symbolism**. Edited by Leanne Hilton, Johanna Nichols and John J. Ohala. Cambridge : Cambridge University Press, pp. 107-114.
- Dingemanse, Mark. (2011). **The Meaning and Use of Ideophones in Siwu**. Ph. D. dissertation, Radboud University, Nijmegen.
- Dingemanse, Mark. (2012). Advances in the cross linguistic study of ideophones. In **Language and Linguistics Compass 6/12** (2012), pp. 654-672.
- Doke, Clement Martyn. (1935). **Bantu linguistic terminology**. London: Longmans, Green, and Co.
- Erhard Voeltz, F. K. and Christa Kilian-Hatz. (2001). **Ideophones**. Amsterdam: John Benjamins.
- Hilton, Leanne, Johanna Nichols and John J. Ohala. (1994). Introduction : sound-symbolic processes. In **Sound Symbolism**. Edited by Leanne Hilton, Johanna Nichols and John J. Ohala. Cambridge : Cambridge University Press, pp. 1-12.
- Kita, Sotaro. (1997). Two-dimensional semantic analysis of Japanese mimetics. **Linguistics 35**. 379-415.
- Merrell, Floyd. (2001). Charles Sanders Peirce's concepts of the sign. In **Routledge Companion to Semiotics and Linguistics**. Edited by Paul Copley. New York : Routledge . pp. 28-39.
- Newman S. (1933). **Further experiments in phonetic symbolism**. American Journal of Psychology 45. pp. 53-75.
- Sapir, Edward. (1929). A study in phonetic symbolism. **Journal of Experimental Psychology 12**(3). pp. 225-239.

- Trongdee, Thananan. (1996). The sound symbolic system in Lao. In **Pan-Asiatic Linguistics, Proceedings of the Fourth International Symposium on Languages and Linguistics**, January 8-10,1996. Vol. I. Institute of Language and Culture for Rural Development, Mahidol University at Salaya. pp. 189-197.
- Watson, Richard L. (2001). A comparison of some Southeast Asian ideophones with some African ideophones. In **Ideophones**. Edited by. F. K. Erhard Voeltz and Christa Kilian-Hatz. pp. 385-405. Amsterdam: John Benjamins.
- Wayland, R. (1996). Lao expressives. **Mon-Khmer Studies Journal** 26. pp. 217-231.